

بررسی نقش مذهب در پیشگیری از وقوع جرایم از دیدگاه افراد عادی و مجرم

نسرین لطفی^۱، دکتر محمد علی حاجی ده آبادی^۲

تاریخ دریافت: ۹۱/۰۸/۲۴ تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۱/۰۹

چکیده

زمینه و هدف: عقاید دینی و باورهای مذهبی در کنترل افراد و پیشگیری در موقعیت‌های خطرناک و جرم‌زا نقش عمده‌ای ایفا می‌کنند. به همین منظور به بررسی نقش مذهب در پیشگیری از وقوع جرم پرداخته‌ایم.

روش: در پژوهش میدانی با استفاده از پرسشنامه مشتمل بر عوامل جمعیت شناختی سؤالاتی مبنی بر تأثیر عوامل مذهبی در کاهش جرم بر روی ۶۴ نفر از مجرمان زندانی و همچنین بر روی ۴۰ نفر از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم به عنوان افراد عادی جامعه مورد بررسی قرار گرفت. آمار توصیفی مورد استفاده شامل فراوانی و درصد فراوانی داده می‌باشد و به منظور آزمون فرضیه‌های تحقیق از روش‌های آماری آزمون باینومینال و آزمون خی دو استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده می‌شود.

یافته‌ها: مطالعه نشان داد که با توجه به سطح معناداری آزمون باینومینال و فراوانی مشاهده شده مجرمان مذهب را عامل مهم در کاهش جرایم می‌دانند؛ اما افراد عادی مذهب را در پیشگیری از جرم عامل مؤثر نمی‌دانند.

نتیجه‌گیری: در صورت پایداری افراد جامعه به عقاید دینی نه تنها جرایم کاهش می‌یابد، بلکه موجب سعادت و رشد انسان می‌گردد.

کلید واژه‌ها: جرم، مذهب، افراد مجرم، افراد عادی

۱- کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم nasrin11296@yahoo.com

۲- عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

مقدمه

پیشگیری از جرم همواره یکی از موضوعات اساسی و مهم در زندگی بشری بوده که در طول تاریخ به شیوه‌های مختلف اعمال شده است. نظریه‌های گوناگونی در زمینه تبیین علل وقوع جرم و روش‌های پیشگیری از آن ابراز شده است. برخی از این نظریه‌ها علل و عوامل بسیار دور را مورد بررسی قرار می‌دهند و به عواملی مانند وراثت و تربیت دوران کودکی می‌پردازند. در جوامع گذشته غالباً مجازات به عنوان تنها راهکار مبارزه علیه جرم و به تعبیر صحیح‌تر مجرم تلقی می‌شد و شدت و قاطعیت در اجرای آن را موجب کاهش بزهکاری می‌دانستند؛ البته در مکاتب الهی شیوه‌های تربیتی علاوه بر مجازات‌ها مورد تأکید بوده است. در اوایل قرن نوزدهم با تغییر نگرش به پدیده مجرمانه در اروپا، عوامل وقوع جرم مورد توجه قرار گرفت و مکاتب جرم‌شناختی و دفاع اجتماعی نظریات مربوط به جرم مجرم را ابراز کردند. بطور کلی سه مرحله برای یک جرم می‌توان در نظر گرفت:

الف) مرحله قبل از تصمیم قطعی مجرم به ارتکاب جرم؛

ب) مرحله پس از تصمیم قطعی مجرم به ارتکاب جرم و قبل از تحقق عمل مجرمانه؛

ج) مرحله پس از اجرای فکر مجرمانه و تحقق بزهکاری.

پیشگیری از جرم مربوط به مراحل اول و دوم است. درباره مرحله اول تدبیرهای مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و غیره در جهت خشکاندن ریشه مجرمیت و ایجاد جامعه‌ای سالم به صورتی که تصمیم به ارتکاب جرم در ذهن افراد تحقق نیابد اعمال می‌شود. رفع فقر، بیکاری و ایجاد تعهدات مذهبی، ایجاد فرهنگ صبر در مقابل وسوسه‌های مجرمانه، و ایجاد همبستگی و تعامل اجتماعی جزء این شیوه به حساب می‌آید. در مرحله دوم که فرد تصمیم قاطع به ارتکاب جرم گرفته و شیوه‌های مرحله اول در او مؤثر نیفتاده، راه‌حل‌هایی به کار گرفته می‌شود تا شخص مصمم به ارتکاب جرم نتواند تصمیم خود را عملی سازد. در این مرحله باید وضعیتی ایجاد شود که تحقق عمل مجرمانه را دشوار و پرخطر یا ناممکن سازد؛ از این رو به این شیوه، پیش‌گیری وضعی گفته می‌شود. یکی از عوامل مهم

پیشگیری از جرم دین و پایبندی به مذهب است که دارای موافقان و مخالفانی است. در این تحقیق به دنبال پاسخ به این سوال هستیم که پایبندی به دین چگونه می‌تواند از وقوع جرم پیشگیری کند و آیا ادیان الهی خصوصاً دین مبین اسلام، برای پیشگیری از جرم برنامه‌هایی دارند یا خیر؟

بیان مسئله

پیشگیری از جرم در صورتی که در جهت تسلط بر محیط و اوضاع پیرامونی مشرف بر جرم و نیز مهار آن انجام شود، افراد یا آماج‌ها (ثروت افراد و ...) را از بزه‌دیدگی محافظت کند. این نظریه به دنبال این است که حتی المقدور راهکارهای عملی و شگردهایی را معرفی کند که می‌تواند به طور ابتکاری از امکان وقوع بسیاری از اعمال مجرمانه با شیوه‌های نوین و خاص خود پیشگیری نماید. پیشگیری وضعی از جرم اشاره به یک روش خاص دارد که مبتنی بر متعالی کردن جامعه و نهادهای آن نیست؛ بلکه به طور ساده تکیه بر کاهش دادن فرصت‌ها و موقعیت‌های ارتکاب جرم دارد، مثل اینکه افراد برای حفظ خانه خود از دستبرد، بر دربهای آن قفل و حفاظ نصب می‌کنند (میر خلیلی، ۱۳۸۳، ص ۶۰).

بر اساس درک عامه و مطالعات رفتاری، در نژادهای مختلف واقعیتی روشن وجود دارد و آن اینکه افراد غالباً دانسته و آگاهانه مرتکب جرم می‌شوند، هر چند ممکن است زمینه‌ساز چنین اقدامی عوامل پنهان و آشکار مختلفی بوده باشد. (صفاری، ۱۳۸۴، ص ۲۱۲). در هر جامعه‌ای تدابیر مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و غیره در جهت خشکاندن ریشه مجرمیت و ایجاد جامعه‌ای سالم به صورتی که تصمیم به ارتکاب جرم در ذهن افراد تحقق نیابد اعمال می‌شود. در این میان نقش دین در ایجاد تعهدات مذهبی، ایجاد فرهنگ صبر در مقابل وسوسه‌های مجرمانه و ایجاد همبستگی و تعامل اجتماعی قابل توجه است. حال اگر این تدابیر کلی به حال شخصی مؤثر واقع نشد و او باز هم مصمم به ارتکاب جرم

بود، باید وضعیتی ایجاد شود که تحقق عمل مجرمانه را دشوار و پر خطر یا ناممکن سازد، که از آن به پیشگیری وضعی یاد کردیم (میر خلیلی، ۱۳۸۳، ص ۶۰).

در این روش گاهی فرد در معرض بزه دیدگی مد نظر قرار گرفته و با حمایت از او یا آن چه در معرض وقوع جرم است (آماج‌های جرم) از تحقق عمل مجرمانه جلوگیری می‌شود و در مواردی نیز با تغییر شرایط محیطی مانند زمان و مکان درصدد است از ارتکاب جرم توسط فرد مصمم به انجام جرم، جلوگیری کند (میر خلیلی، ۱۳۸۳، ص ۶۲).

بزهکار به عنوان شخصی که تصمیم گیرنده است و با وجود همه تدابیر پیشگیری اجتماعی و ریشه‌ای می‌تواند تصمیم به ارتکاب جرم بگیرد باید کنترل شود. در تعالیم و دستورات دینی علاوه بر تلاش در زمینه فرهنگ‌سازی و قرار دادن انسان‌ها در مسیر هدایت و رستگاری؛ راهکارهای غیر کیفری بازدارنده‌ای در جهت بازداشتن فرد مصمم به ارتکاب بزه در نظر گرفته شده است. گاهی این راهکارها به ایجاد محدودیت‌هایی نسبت به افراد منتهی می‌شود، تا حدی که ممکن است فرد در معرض بزه به دلیل وجود قرائن و امارات علیه وی مبنی بر ارتکاب جرم توسط او در آینده بازداشت شود.

نظارت و کنترل افراد در معرض بزه به دو روش انجام می‌پذیرد: روش اول اقدامات دولتی است که حاکمیت با استفاده از اختیارات قانونی خود به اقداماتی در راستای کنترل بزهکاران بالقوه دست می‌زند (که در حکومت‌های دینی، استفاده از راهکارهای مذهبی، می‌تواند راهگشا باشد) و روش دوم نظارت و مراقبت مردمی است که از درون جامعه سرچشمه می‌گیرد (میر خلیلی، ۱۳۸۳، ص ۶۰).

باورهای دینی و افزایش و تثبیت آن یکی از اساسی‌ترین فاکتورهای پیشگیری از جرم است. دینداری، عاملی مهم در خشکاندن چشمه‌های فساد و تباهی است و در مقابل، سرخ همه جرایم و گناهان را باید در نبود یا ضعف دینداری حقیقی و درست افراد جست) حاجی ده آبادی، ۱۳۸۷، ص ۳۲۴).

در سال‌های حاضر و فور جرایم توجه محققان و مردم را به این موضوع جلب نموده است. در این تحقیق به مطالعه آماری تأثیر مذهب در پیشگیری از وقوع جرم و ارتباط آن با سن، جنسیت، شغل و میزان تحصیلات در زندان مرکزی دیزل آباد کرمانشاه پرداخته که از آنها به عنوان افراد مجرم یاد شده است. همچنین به نظرسنجی تعدادی از دانشجویان کارشناسی ارشد گرایش حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم پرداخته که در این تحقیق از آنها به عنوان افراد عادی یاد شده است و سپس امکان مقایسه این افراد حاصل آمده است.

پیشینه تحقیق

تا آنجا که بررسی شده است تحقیقی اعم از کتاب، مقاله یا رساله در خصوص موضوع یاد شده و بر پایه تحلیل ذهنی و آماری داده‌ها و یافته‌های علمی مربوط صورت نگرفته است.

اهداف

اهداف عمده این تحقیق این است که مذهب تا چه اندازه، در کاهش جرم نقش دارد و بررسی نظر افراد عادی و مجرم در ارتباط با اهمیت مذهب در کاهش جرم.

روش

به منظور بررسی و مطالعه نقش مذهب در کاهش جرم تحقیقی با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی انجام گرفت. در ابتدا پرسش‌نامه‌ای کتبی مبتنی بر مهم‌ترین و شاخص‌ترین عوامل مؤثر در کاهش تخلفات و جرایم با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، تحقیقات پیشین، نظرات اساتید و کارشناسان تنظیم شد. پرسش‌نامه تهیه شده مشتمل بر خصوصیات فردی افراد، و سوالاتی مبنی بر تأثیر عوامل مذهبی در کاهش تخلفات و جرایم است.

بعد از تهیه پرسش‌نامه و به منظور انجام کار میدانی و به دست آوردن نمونه‌ها با هماهنگی‌های انجام شده با مسئولان زندان دیزل آباد کرمانشاه مراجعه و تعداد ۶۴ پرسش‌نامه تکمیل و به عنوان نمونه آماری گروه مجرمان و ۴۰ پرسش‌نامه در بین دانشجویان

دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم توزیع و به عنوان واحد نمونه افراد عادی مورد بررسی قرار گرفت. در مرحله بعد به جمع آوری و تدوین مطالب پرسش نامه، دسته بندی اطلاعات، انتقال آنها به کامپیوتر و پردازش آنها به نحوی که اطلاعات کسب شده به منظور طبقه بندی شوند و با معیارهای آماری سنجیده شود. در نهایت بررسی نتایج تحقیق از دو شیوهی توصیفی و استنباطی استفاده شد که در قسمت تجزیه و تحلیل یافته های آماری بررسی و ارائه شده است.

تعریف متغیرها

مذهب

دین و مذهب تقریباً دارای یک معنا هستند، هر چند در اصطلاحات کلامی، مذهب اخص از دین است. دین در لغت به معنای « ملت، کیش، مذهب، آیین، ورع، طاعت، حساب، پاداش، جزا و مکافات می باشد » همچنین به معنای « شریعت، صیغه، ملت، حساب، عادت، استعمال، انقیاد، خضوع، پیروی، اطاعت و تسلیم نیز آمده است. »

اما در اصطلاح نمی توان تعریف واحد و متفق از دین ارائه داد و مهم ترین دلیل آن گوناگونی تجلیات آن است. عالمان متناسب با علوم خویش به تعریف دین مبادرت ورزیده اند، چنانچه تعاریف حداقلی یا حد اکثری از دین، تعریف اجمالی و حصری از دین، دین ذاتی و کارکردی، تعریف دین از منظر اجتماعی یا فردی، تعریف مبتنی بر تجربه یا مبتنی بر تجلی و همچنین تعاریف کلامی - تاریخی - جامعه شناختی - روانشناختی - فلسفی و غیره نمونه هایی از تعاریف عرضه شده اند (صفاری، ۱۳۸۴، ص ۲۶۷).

جرم

علمای حقوق هر یک جرم را به گونه ای تعریف کرده اند که هر یک از این تعاریف با تمام ژرف کاوی اغلب از گرایش های نظری به صورت مکاتب خاصی ملهم بوده است.

« کارارا » که بیشتر به اوصاف عینی جرم توجه داشته است جرم را « نقض یکی از قوانین دولت ناشی از فعل خارجی انسان که ایفای وظیفه یا اعمال حقی آن را تجویز نکند و مستوجب کیفر باشد . » (کارارا به نقل از اردبیلی ، ۱۳۸۵، ص ۱۱۹).

در تعریف دیگری از «رو» حقوقدان شهیر فرانسوی نقل شده است که جرم عبارت است از تجلی خطاکارانه اراده شخص بر خلاف حق که قانون برای آن کیفری تعیین کرده است « (روکس به نقل از اردبیلی، ص ۱۲۰).

بطور کلی در حقوق جزای موضوعه این تعریف مورد تأکید بیشتری قرار می‌گیرد « جرم عبارتست از عملی که قانون آن را قدغن کرده یا ترک عملی که قانون آن را لازم دانسته و بر آن عمل کیفری مقرر داشته است » (فیض، ۱۳۸۹، ص ۶۷).

در حقوق ایران نیز بند ۴ اصل ۱۵۶ قانون اساسی مبتنی بر « کشف جرم و تعقیب و مجازاتو تعزیر مجرمان و اجرای حدود و مقررات مدون جزای اسلام » که در مقام تعیین یکی از مهمترین وظایف قوه قضائیه است و همچنین اصل ۳۶ قانون مزبور که ناظر به حقوق ملت است و طبق آن حکم به مجازات و اجرای آن باید تنها از طریق دادگاه صالح و به موجب قانون باشد و مبین اتکای جرم بر قانون است . همچنین ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ مقرر می‌دارد : « هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد جرم محسوب می‌شود . »
با تمام این احوال جرم شناسی هنوز نتوانسته است به طور دقیق جرم و مفهوم آن را تبیین نماید.

بررسی نقش مذهب در کاهش تخلفات و جرایم

در هر جامعه‌ای تدابیر مختلف اجتماعی ، فرهنگی ، اقتصادی و غیره در جهت خشکاندن ریشه مجرمیت و ایجاد جامعه‌ای سالم به صورتی که تصمیم به ارتکاب جرم در ذهن افراد تحقق نیابد اعمال می‌شود . در این میان نقش دین در ایجاد تعهدات مذهبی، ایجاد فرهنگ صبر در مقابل وسوسه‌های مجرمانه و ایجاد همبستگی و تعامل اجتماعی قابل توجه است .

حال اگر این تدابیر کلی به حال شخصی موثر واقع نشد و او باز هم مصمم به ارتکاب جرم بود، باید وضعیتی ایجاد شود که تحقق عمل مجرمانه را دشوار و پر خطر یا ناممکن سازد، که از آن به پیشگیری وضعی یاد کردیم (میر خلیلی، ۱۳۸۳، ص ۶۰).

در این روش گاهی فرد در معرض بزه دیدگی قرار گرفته و با حمایت از او یا آن چه در معرض وقوع جرم است (آماج‌های جرم) از تحقق عمل مجرمانه جلوگیری می‌شود و در مواردی نیز با تغییر شرایط محیطی مانند زمان و مکان در صدد است از ارتکاب جرم توسط فرد مصمم به انجام جرم، جلوگیری کند (میر خلیلی، ۱۳۸۳، ص ۶۲).

راهکارهای مذهب در تقابل با بزهکار

بزهکار به عنوان شخصی که تصمیم گیرنده است و با وجود همه تدابیر پیشگیری اجتماعی و ریشه‌ای می‌تواند تصمیم به ارتکاب جرم بگیرد باید کنترل شود. در تعالیم و دستورات دینی علاوه بر تلاش در زمینه فرهنگ‌سازی و قرار دادن انسان‌ها در مسیر هدایت و رستگاری؛ راهکارهای غیر کیفری بازدارنده‌ای در جهت بازداشتن فرد مصمم به ارتکاب بزه در نظر گرفته شده است. گاهی این راهکارها به ایجاد محدودیت‌هایی نسبت به افراد منتهی می‌شود، تا حدی که ممکن است فرد در معرض بزه به دلیل وجود قرائن و امارات علیه وی مبنی بر ارتکاب جرم توسط او در آینده بازداشت شود.

نظارت و کنترل افراد در معرض بزه به دو روش انجام می‌پذیرد: روش اول اقدامات دولتی است که حاکمیت با استفاده از اختیارات قانونی خود به اقداماتی در راستای کنترل بزهکاران بالقوه دست می‌زند (که در حکومت‌های دینی، استفاده از راهکارهای مذهبی، می‌تواند راهگشا باشد) و روش دوم نظارت و مراقبت مردمی است که از درون جامعه سرچشمه می‌گیرد (میر خلیلی، ۱۳۸۳، ص ۶۲).

الف) کنترل بزهکار

در هر جامعه‌ای دولت موظف به حفظ نظم و امنیت جامعه و افراد بوده و از این نظر در مقابل ملت پاسخ‌گو است. ایجاد امنیت و آرامش جامعه تنها با توسل به شیوه‌های کیفری

پس از وقوع جرم محقق نمی‌شود، بلکه دولت وظیفه دارد با در پیش گرفتن راهکارهایی، قبل از وقوع بزه‌در راه از بین بردن شرایط تحقق آن تلاش کند. بخشی از این راهکارها در برای کنترل بزه‌کار، به عنوان محور اصلی ارتکاب جرم، است. در عین حال دولت باید به حقوق و آزادی‌های فردی پایبند بوده و آنها را رعایت کند. رعایت چنین حقوقی با اعمال اکثر راهکارهای پیشگیری منافاتی ندارد. راهکارهای محدود کننده نیز باید به صورت ضابطه مند و قانونی اجرا شود تا بین حقوق فردی و اجتماعی توازن لازم برقرار شود (میر خلیلی، ۱۳۸۳، ص ۶۳).

ب) ایجاد جرایم بازدارنده

برای از بین بردن زمینه ارتکاب جرایم و متوقف کردن مجرم در ابتدای انحراف، برخی اعمال مقدماتی مورد جرم انگاری قرار می‌گیرد. این امر در حقوق موضوعه برخی کشورها مورد توجه واقع شده و اثر قابل توجهی در کاهش جرم داشته است؛ برای مثال، در قانون پلیس بلژیک پیش‌بینی شده که ترک نمودن یک وسیله نقلیه موتوری بدون انجام احتیاط‌های لازم برای جلوگیری از سوء استفاده از آن، از جمله تخلفات راهنمایی و رانندگی شناخته شده و جریمه به آن تعلق خواهد گرفت. اینگونه جرم انگاری کاهش قابل توجهی در سرقت اتومبیل به دنبال داشته است؛ در سیاست کیفری اسلام به موارد بسیاری از جرم انگاری در راستای پیشگیری وضعی برخورد می‌کنیم که برای نمونه می‌توان به حرمت نگاه به نامحرم و خلوت با او در جهت پیشگیری از جرایم جنسی اشاره کرد. یا اینکه امیر المومنین (ع) می‌فرماید: «اتقوا من مواضع التهم» که نهی از حضور در مواضع و اجتماعاتی که انسان در آن مورد تهمت قرار می‌گیرد که یک نهی بازدارنده را بیان می‌کند (میر خلیلی، ۱۳۸۳، ص ۶۶).

در این مورد به عنوان یک مورد عینی می‌توان به مواد ۱۲۳ و ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی اشاره نمود. به موجب ماده ۱۲۳: «هر گاه دو مرد که با هم خویشاوندی نسبی نداشته

باشند بدون ضرورت در زیر یک پوشش به طور برهنه قرار گیرند هر دو تا نود و نه ضربه شلاق محکوم می‌شوند.»

و به موجب ماده ۱۳۴: «هر گاه دو زن که با هم خویشاوندی نسبی نداشته باشند بدون ضرورت برهنه زیر یک پوشش قرار گیرند به کمتر از صد تازیانه تعزیر می‌شوند در صورت تکرار این عمل و تکرار تعزیر در مرتبه سوم به هر یک صد تازیانه زده می‌شود» همانطور که مشاهده می‌شود در موضوع جرایم فوق اشخاصی که مرتکب جرم شده‌اند فعلی انجام نداده‌اند و فقط در مکانی (زیر یک پوشش) حضور پیدا کرده‌اند. این قانون جنبه بازدارندگی دارد و یک نوع پیشگیری وضعی است. یعنی در حقیقت قانونگذار با وضع چنین قانونی مدخل ورودی و زمینه انجام جرایم شنیعی همچون لواط و مساحقه را مسدود کرده است.

(ج) معرفی مجرمان خطرناک و شیوه‌های آنان

برخی مجرمان حرفه‌ای به لحاظ این که شناخته نمی‌شوند مورد اعتماد واقع شده، مرتکب جرم می‌شوند. در سیاست جنایی اسلام مواردی از اینگونه برخورد ملاحظه می‌شود. برای نمونه می‌توان به شهود حرفه‌ای که در اطراف دادگاه‌ها برای افراد شهادت دروغ می‌دهند اشاره کرد. مجازات این افراد به صورت علنی انجام می‌گیرد تا از تکرار جرم بازداشته شوند. در سخنی از امام صادق (ع) آمده است:

«بر شهود کذب حد جاری می‌شود که میزان معینی ندارد و بر عهده امام است و در ملاء عام عبور داده می‌شوند تا شناخته شده که مجدداً آدای شهادت ننمایند»؛ (حرّعاملی، ۱۳۷۹، ص ۳۳۳).

لطمه زدن به شهرت مجرم حرفه‌ای و افشای ماهیت او و اخطار به بزه دیدگان بالقوه می‌تواند فرصت بزهکاری آنها را کاهش دهد.

البته روشن است که این شیوه عمومیت ندارد و فقط نسبت به جرایم خاص و مجرمان بسیار خطرناک اعمال می‌شود و در سایر موارد، چه بسا افشای ماهیت مجرم و زدن

برچسب مجرمیت بر او، خود موجب تشدید معضل بزه‌کار می‌گردد (میرخلیلی، ۱۳۸۳، ص ۶۷).

د) گرفتن فرصت از بزه‌کار

در بسیاری موارد می‌توان فرصت و مجال بزه‌کاری را از افراد خطرناک سلب کرد، به صورتی که او را در زمان یا مکان معینی تحت مراقبت قرار داده یا از وضعیت جرم‌زا خارج کرد؛ برای مثال، کارمند متخلف دولت که مرتکب جرایم مرتبط با شغل خود می‌شود را می‌توان از شغل خود منفصل یا منتقل نمود تا امکان ارتکاب جرم مزبور سلب گردد. زمانی که جامعه فرصت‌ها، اختیارات و امتیازات فراوانی در اختیار فرد قرار می‌دهد باید کنترل و نظارت بیشتری بر اعمال او کرده و در صورت سوء استفاده او از فرصت، ضمن برخورد شدید و مجازات او، آن اختیارات و امتیازات را از وی سلب کند. علی (ع) در این باره می‌فرماید:

«... فان احد منهم بسط یده الی خیانه اجتماعت بها علیه عندك اخبار عیونك اکتفیت بذلک شاهدأ فبسطت علی العقوبه فی بدنه و اخذته بما اصاب من عمله ثم نصبته بمقام المذله و وسمته بالخیانه و قلده عار التهمه...» (نهج البلاغه، نامه ۸۳).

ایشان پس از بیان همه راه‌های پیش‌گیری ریشه‌ای و اساسی می‌فرماید: اگر این تدابیر مؤثر واقع نشد و کارمند دست به خیانت زد با خواری و ذلت مورد مجازات قرار گرفته و از شغل خود منفصل می‌گردد. (میرخلیلی، ۱۳۸۳، ص ۶۸).

روش پژوهش

الف) ماهیت تحقیق

ماهیت موضوع مورد مطالعه و اهداف مورد نظر باعث شد که برای انجام این پژوهش، روش توصیفی^۵ پیمایشی به عنوان روش تحقیق انتخاب شود.

ب) جامعه آماری

جامعه آماری گروه مجرمان این تحقیق شامل کلیه مجرمان که در زندان دیزل آباد کرمانشاه در زندان بسر می‌برند است. و جامعه آماری گروه عادی شامل کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم می‌باشد.

ج) حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

ابتدا با اعلام فراخوان مبنی بر تکمیل پرسشنامه تعداد ۸۶ نفر از زندانیان با روش نمونه‌گیری سیستماتیک به گونه‌ای که یکی از بندها را به طور تصادفی انتخاب کرده و سپس فراخوان برای تکمیل پرسشنامه اعلام شد که ۸۶ نفر مراجعه نمودند و در دسترس انتخاب و پرسشنامه تأثیر مذهب در پیشگیری از وقوع جرم بر روی آنها اجرا شد و در این رابطه سعی گردید که به جرایم مختلف و قشرهای متنوع زندانیان تا حد امکان در نظر گرفته شود که در این زمینه مرتکبان به جرایم، جرایم علیه اموال (سرقت، کلاهبرداری، چک بلا محل و...) جرایم علیه اشخاص (قتل ضرب، جرح و...) حدود (زنا، لواط، شرب خمر و...) و جرایم مواد مخدر انتخاب شده؛ اما در نهایت تعداد عدد ۲۲ از پرسشنامه‌های مربوط به زندانیان به علت عدم روایی پاسخ‌های آزمودنی حذف شد و تعداد نهایی آزمودنی‌ها به ۶۴ مورد رسید.

همچنین در رابطه با نظرسنجی دانشجویان یکی از کلاس‌ها به روش سیستماتیک انتخاب شد و با اعلام فراخوان مبنی بر تکمیل پرسشنامه در نهایت ۵۲ نفر از دانشجویان شرکت در این نظرسنجی تمایل نشان دادند و در نهایت تعداد ۱۲ عدد از پرسشنامه‌های مربوط به دانشجویان (افراد عادی) به علت عدم روایی پاسخ‌های آزمودنی‌ها حذف شد و تعداد ۴۰ مورد برای افراد عادی تقلیل یافت بدین ترتیب جامعه آماری گروه افراد مجرم از ۶۴ نفر و جامعه آماری گروه دوم دانشجویان (افراد عادی) از ۴۰ نفر تشکیل شد.

د) ابزار اندازه گیری

در این پژوهش برای طرح و تنظیم سؤالات اولیه تکنیک تحقیق و به عبارتی دیگر برای جمع آوری داده‌ها و اطلاعات لازم به منظور بررسی از پرسشنامه کتبی مشتمل بر ۱۰ سؤال استفاده شده است. این پرسشنامه بر اساس پایه‌های نظری و پیشینه تحقیق، تعریف متغیرها، مفاهیم، سطوح اندازه گیری و سنجش متغیرها و ... طراحی شده است. عمده سؤالات این پرسشنامه شامل سؤالات بسته دو یا چند گزینه‌ای در سطح اندازه گیری اسمی و ترتیبی است که عمدتاً به شیوهی طیف لیکرت تهیه شده است. نمره کل هر فرد از مجموع ۱۰ سؤال بدست آمد سپس عقیده کلی افراد بر اساس نمره بالای ۲۵ به عنوان گروهی که نقش مذهب را در کاهش جرایم مؤثر دانسته و نمره کمتر از ۲۵ که نقش مذهب را در کاهش جرایم بدون تاثیر می‌دانند در نظر گرفته شد و فراوانی افراد در دو گروه موافق و مخالف بدین طریق محاسبه شد. روایی پرسش نامه از طریق روایی صوری مورد بررسی قرار گرفت و پایایی پرسشنامه با روش بازآزمایی و از طریق آلفای کرونباخ در کل ۰/۸۵ به دست آمد.

روش تجزیه و تحلیل آماری

در پژوهش حاضر، اطلاعات کد گذاری شده و در کامپیوتر با نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. آمار توصیفی مورد استفاده شامل فراوانی، میانگین و انحراف معیار می‌باشد و با توجه به محتوای سؤالات پرسشنامه تأثیر مذهب در پیشگیری از جرایم تمامی سؤالات هستند که مستقیماً به تأثیر مذهب در راستای پیشگیری از جرایم مربوط می‌شوند. گزینه‌های این ۱۰ سؤال را با هم ادغام کرده‌ایم. این عمل با میانگین گیری صورت گرفته است. سپس ارتباط این میانگین را به عنوان متغیر نشان‌دهنده تأثیر مذهب در راستای پیشگیری از جرایم را آزمون کرده‌ایم.

در این آزمون با توجه به نسبتی که $P=50\%$ در نظر گرفته شده است گزینه‌های ۲ و ۱ را به عنوان اینکه تأثیر مذهب در راستای پیشگیری از جرایم کم است و گزینه‌های ۳ و ۴ را به

عنوان اینکه تأثیر مذهب در راستای پیشگیری از جرایم زیاد است در نظر گرفته است. در آمار برای بررسی برای تشخیص تأثیر یا عدم تأثیر یک متغیر در پدیده‌ای معین از آزمون دوجمله‌ای (*binomial*) استفاده می‌شود.

با توجه به نوع سؤال مطرح شده در ارتباط با تأثیر مذهب در کاهش جرایم و فراوانی افراد موافق و مخالف آزمون فرضیه‌های تحقیق از روش‌های آماری استنباطی آزمون باینومیال، و به منظور مقایسه نتایج تحقیق در دو گروه افراد مجرم و عادی از آزمون خی دو استفاده شد. در آمار برای بررسی نوع توزیع داده‌ها در متغیرهای کیفی یا متغیرهای کمی دسته بندی شده مورد استفاده از آزمون کای-دو (۲) استفاده می‌شود.

یافته‌های تحقیق

مشخصات و ویژگی‌های جمعیت مورد مطالعه

الف) سن افراد مورد بررسی

بررسی نتایج تحقیق در ارتباط با سن مجرمان افراد مورد بررسی نشان داد که ۵۱/۶ درصد مجرمان در گروه سنی زیر ۳۰ سال و ۴۸/۴ درصد افراد در گروه سنی بالای ۳۰ سال می‌باشند.

ب) شغل افراد مورد ارزیابی

از مجموع ۶۴ نفر مجرمی که به سوال ذیل پاسخ داده اند، ۹/۴ درصد آنها دانشجوی و دانش آموز ۵۴/۷ درصد شغل آزاد، ۱۲/۵ درصد کارمند و ۲۳/۴ درصد نیز بیکار بودند. از مجموع ۴۰ نفر فرد عادی که به سوال ذیل پاسخ داده اند، ۴۶/۲ درصد آنها دانشجو و ۴۱ درصد وکیل، قاضی یا شاغل در دادسرا، ۱۲/۸ درصد به سایر مشاغل اشتغال داشتند، بودند.

ج) تحصیلات افراد مورد ارزیابی

از مجموع ۶۴ نفر مجرمی که به سوال ذیل پاسخ داده اند، ۲۱/۹ درصد آنها دارای تحصیلات در سطح ابتدایی، ۳۴/۴ درصد راهنمایی، ۲۸/۱ درصد دیپلم، درصد ۱۵/۶ نیز لیسانس و بالاتر بودند.

از مجموع ۴۰ نفر فرد عادی که به سوال ذیل پاسخ داده اند، ۱۰۰ درصد آنها دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد بودند.

د) مذهب افراد مورد ارزیابی

از مجموع ۶۴ نفر مجرمی که به سوال ذیل پاسخ داده اند، ۸۹/۱ درصد آنها دارای متدین به مذهب شیعه، ۶/۲ درصد سنی، ۴/۷ درصد سایر مذاهب، بودند از مجموع ۴۰ نفر فرد عادی که به سوال ذیل پاسخ داده اند، ۱۰۰ درصد آنها متدین به مذهب شیعه بودند.

نوع جرم افراد مورد ارزیابی

از مجموع ۶۴ نفر مجرمی مورد ارزیابی، ۳۹/۱ درصد آن ها مرتکب جرایم علیه اموال ۱۷/۲ درصد مرتکب جرایم علیه اشخاص، ۲۸/۱ درصد مرتکب جرایم حدود، درصد ۱۵/۶ مرتکب جرایم مواد مخدر شده اند.

بخش استنباطی

فرضیه اول از نظر افراد مجرم مذهب در راستای پیشگیری از جرایم تأثیر دارد.

H_0 : از نظر مجرمان مذهب در راستای پیشگیری از جرایم تأثیر ندارد.

H_1 : از نظر مجرمان مذهب در راستای پیشگیری از جرایم تأثیر ندارد.

و با توجه به سطح معناداری بدست آمده ($sig=.00$) که کمتر از ۰/۰۵ می باشد نتیجه میگیریم که از نظر مجرمان مورد ارزیابی مذهب در راستای پیشگیری از جرایم مؤثر است.

جدول ۱ آزمون دو جمله‌ای بررسی نظر مجرمان در ارتباط با تأثیر مذهب در راستای پیشگیری از جرایم

عنوان	گروه‌ها	فراوانی	نسبت مشاهده شده	نسبت مورد انتظار	سطح معنی داری
میزان تأثیر پذیری مذهب	≤ 3 = عدم تأثیر پذیری	۹	۰/۱۴	۰/۵۰	۰/۰۰
	> 3 > تأثیر پذیری	۵۵	۰/۸۶		
	کل	۴۰۰	۱		

فرضیه دوم از نظر افراد عادی مذهب در راستای پیشگیری از جرایم تأثیر دارد.

H_0 : مذهب در راستای پیشگیری از جرایم تأثیر ندارد.

H_1 : مذهب در راستای پیشگیری از جرایم تأثیر ندارد.

و با توجه به سطح معناداری بدست آمده ($sig = .268$) که بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد نتیجه می‌گیریم که از دیدگاه افراد عادی مذهب در راستای پیشگیری از جرایم مؤثر نیست.

جدول ۲ آزمون دو جمله‌ای بررسی نظر افراد عادی در ارتباط با تأثیر مذهب در راستای پیشگیری از جرایم

عنوان	گروه‌ها	فراوانی	نسبت مشاهده شده	نسبت مورد انتظار	سطح معنی داری
میزان تأثیر پذیری مذهب	≤ 3 = عدم تأثیر پذیری	۲۴	۰/۶۰	۰/۵۰	۰/۲۶۸
	> 3 > تأثیر پذیری	۱۶	۰/۴۰		
	کل	۴۰۰	۱		

فرضیه سوم

بین نظر افراد مجرم و عادی در ارتباط با تأثیر مذهب در کاهش جرایم اختلاف وجود ندارد.

H_0 : از نظر مجرمان و افراد عادی در ارتباط با تأثیر مذهب در راستای پیشگیری از جرایم تفاوت وجود ندارد.

H_1 : از نظر مجرمان و افراد عادی در ارتباط با تأثیر مذهب در راستای پیشگیری از جرایم تفاوت وجود دارد.

جدول ۳ نتایج آزمون خی دو به منظور بررسی میزان تأثیر گذاری مذهب در کاهش جرایم

کل	میزان تأثیر گذاری مذهب در کاهش جرایم		وضعیت جرم
	>3 تأثیر گذاری مذهب	≤ 3 عدم تأثیر گذاری مذهب	
۶۴	۵۵	۹	مجرم
۱۰۰٪	۸۵/۹٪	۱۴/۱٪	درصد فراوانی
۴۰	۲۴	۱۶	عادی
۱۰۰٪	۶۰٪	۴۰٪	درصد فراوانی
۱۰۴	۷۹	۲۵	کل
۱۰۰٪	۷۶٪	۲۴٪	درصد فراوانی

(Asymp. Sig. (2-sided)) (Pearson Chi-Square) خی دو = ۹/۰۶ درجه آزادی = ۱ (Sig. = ۰/۰۰)

به منظور مقایسه نظرات گروه مجرم و عادی در میزان تأثیر گذاری مذهب در کاهش جرایم با استفاده از آزمون خی دو به مقایسه نظرات دو گروه پرداخته شد. بررسی نتایج جدول ۳ در ارتباط با میزان تأثیر گذاری مذهب نشان می دهد که بین پاسخ افراد عادی و مجرم تفاوت معنادار آماری در سطح ۱ درصد وجود دارد. ($sig = 0/00$) و با توجه به جدول

توافقی و نمودار مقایسه فراوانی افراد مجرم میزان تأثیر گذاری مذهب را در کاهش جرایم بیش از افراد عادی می‌دانند.

نتیجه گیری

با توجه به نتایج تحقیق و بیان اهمیت و نقش مذهب در کاهش جرم از نظر افراد مجرم و عدم رابطه بین نقش مذهب و جرم از نظر افراد عادی و همچنین تفاوت بین دیدگاه این دو گروه می‌توان گفت که افراد مجرم و بزهکار به اهمیت و نقش مذهب و دین در جلوگیری از کجروی‌های خود آگاه می‌باشند در حالی که افراد عادی جامعه شاید نتوانند به درستی به اهمیت این موضوع و تأثیر عمیق مذهب بر سلامت زندگی خود پی ببرند. در کل می‌توان اینگونه بیان کرد که زندگی اجتماعی برای انسان امری ضروری است و جامعه و زندگی جمعی بدون وجود دین امکان‌پذیر نیست و دین نیز به نوبه خود قائم به وجود ارزش‌هاست و نقش ارزش‌ها در جامعه بسیار حیاتی و کارگشاست، اکنون سؤال اساسی این است که چرا برخی افراد جامعه ارزش‌های حاکم را نادیده گرفته و نه تنها رفتار متناسب و مطابق با آن انجام نمی‌دهند، بلکه مرتکب رفتار انحرافی نیز می‌گردند؟ و آیا پشت کردن به هنجارهای دینی به نحوی محسوس زمینه ساز ارتکاب جرم می‌باشد؟ این پرسش آنگاه پررنگ‌تر می‌شود که ارزش‌های حاکم، ارزش‌های الهی با ویژگی‌های منحصر به فرد بوده باشند و افراد با نادیده گرفتن آنها مسیر انحراف و آلودگی به انواع و اقسام مختلف جرایم را طی کنند و به ورطه و منجلاب فساد و بزهکاری دچار شوند. این درست است که هر یک از عوامل ارثی و زیستی، جامعه‌شناسی و روانشناسی در ارتکاب جرایم سهمی بسزا و موثر دارند؛ اما در این میان نادیده گرفتن ارزش‌های والای دینی نقش بسیار مؤثری در گرایش به بزهکاری ایفاء می‌کند.

پیشنهادها

در پایان این نوشتار به منظور پیشگیری از جرم در جامعه پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. قوه مقننه باید در تهیه و تدوین و تصویب قوانین با توجه به نیازها و ضرورت‌های واقعی جامعه گام بردارد و جهت‌گیری قوانین نیز باید به گونه‌ای باشد که تولید جرم نکند بلکه در راستای پیشگیری از جرم باشد؛

۲. قوه قضائیه با اختیارات مفوضه از سوی قانون اساسی ایران می‌تواند ضمن تخفیفات در مورد عوامل بازدارنده از نظر دین اسلام نسبت به ارائه راهکارهای عملی و کاربردی در جامعه با همکاری سایر مراجع ذی‌ربط برای جلوگیری یا کاهش جرایم گامی مثبت و سازنده بردارد؛

۳. در مباحث عالیه جرم‌شناسی کرسی به دین و نقش آن در پیشگیری از جرم داده شود تا با مطالعات علمی بیشتر از سرمایه‌های اعتقادی در جهت سلامت جامعه و فرد استفاده بهینه شود؛

۴. پیشنهاد می‌شود وزارت خانه‌هایی همانند آموزش و پرورش و همچنین ورزش و امور جوانان با استفاده از نظر کارشناسان دروس مذهبی با رویکردی مناسب و کاربردی تر به مفاهیم و ارزش‌ها اسلامی و سیره و روش‌های معصومین (ع) جهت آشنا سازی نوجوانان و جوانان ارائه کنند؛

۵. پیشنهاد می‌شود رسانه‌های ارتباط جمعی با تکیه بر مفاهیم مذهب اسلام و اتخاذ راهبردهای مناسب اقدامات بیشتری را در جهت پیشگیری از وقوع جرایم و همچنین پیشگیری از عادی شدن جرم در جامعه ارائه دهند.

منابع

- اردبیلی، محمدعلی (۱۳۸۵)؛ حقوق جزای عمومی؛ تهران: نشر میزان.
- حاجی ده‌آبادی، محمدعلی (۱۳۸۷)؛ دانشنامه امام علی (ع)؛ قم: نشر پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- حر عاملی، محمد بن الحسن (۱۳۷۹)؛ وسائل الشیعه؛ بیروت: نشر موسسه آل‌البیت الحیاء التراث.

- دشتی، محمد، نهج البلاغه، نامه، نامه ۸۳.
- صفاری، علی (۱۳۸۴)؛ /تفادات وارد بر پیشگیری از جرم؛ مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۳۵ و ۳۶، صفحه ۴۱-۴۲.
- صفاری، علی (۱۳۸۴)؛ مبانی نظری پیشگیری وضعی؛ مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۳۳ و ۳۴، صفحه ۵۷ ° ۵۶.
- فیض، علیرضا (۱۳۸۹)؛ مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی و اسلامی (ویرایش ۲)؛ تهران: نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- میرخلیلی، سید محمود (۱۳۸۳)؛ پیشگیری وضعی از نگاه آموزه های اسلام؛ فصلنامه فقه و حقوق، شماره ۱، صفحات ۶۸ ° ۶۰.

منابع انگلیسی:

- Carrara , m . ProgrammaDelCorsoDiDirittoCriminale , 21 Etc , Cite Par BouzatEtPintel , DroitPenalGeneral , P . 129
- Cornish & Clark (1987) The Reasoning Criminal : Rational Choice Perspective On Offending , New York , Dpring , Verdug . -Cornish , D.B &Clarck R.V (1987) Understanding CrmieDisplecment : an Application of Rational Choice Theory , Criminology Vol . 25 ,No 4 . P. 933
- Roux, CourseDeDroitCriminalFrancais . P. 88 .Cite Par Merle Et Vitu ,TraiteDeDroitCriminal , PP 471 -472